
KEY MESSAGES AND ACTIONS AGAINST COVID-19 IN THE BULGARIAN EDUCATION SYSTEM

Marieta Hristova

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria, marieta.filipova@gmail.com

Nikolay Netoff

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria, nnetoff@feb.uni-sofia.bg

Abstract: The spread of COVID-19 was declared a pandemic early 2020 by the WHO. Although there are unspecified facts, it is already clear that the protection of kindergartens and school is particularly important. Institutionally organized precautions are needed to prevent the spread of COVID-19 among children, students and teachers. This need is also recognized by the responsible state institutions and it is expressed in a series of mandatory measure for all schools (including private schools). At the same time, schools were challenged to digitize and transform their traditional face-to-face form of learning.

In June 2020, the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) published its report on the impact of COVID-19 on education systems worldwide focuses on a selection of indicators from Education at a Glance, selected for their particular relevance in the current context. Their analysis enables the understanding of countries’ response and potential impact from the COVID-19 containment measures. In this article, the authors analyze the response of institutions of the Bulgarian educational system during the pandemic in the context of the digital transformation of the educational process. The subject of the study are more 100 orders and letters issued by Ministry of Health and Ministry of Science and Education of Republic of Bulgaria issued in the period from 13.03.2020 to 30.11. 2020, determining the institutional response to the crisis in the Bulgarian educational system.

The concerning the Bulgarian education system are qualified in the following categories:

1. Orders that changes dates for student competitions and Olympiads, National External Assessments and State Examination, including order for changing the dates for procedures under Article 45, paragraph 1 of Ordinance no 10 of 2017.
2. Orders related to the organization for transition from face-to-face to distance learning in electronic environment (DLEE), including orders related to the amendment of existing regulations with new articles concerning the distance learning process.
3. Orders concerning the wearing of personal protective equipment
4. Orders concerning the non-conduct of organized student events, teacher qualifications, exchange trips, as well as cancellation of exams and acceptance of documents under Ordinance no 5 of September the 3, 1999 on the procedure for establishing proficiency in the Bulgarian language in acquisition of the Bulgarian citizenship by naturalization.
5. The normative acts in connection with the approval of additional expenses/transfers for 2020 for the purchase laptops for the needs of the schools and for determining the conditions and order for distribution and provision of the funds to the state and municipal schools, as well as transformation of target budgetary funds to compensate for cost related to anti-epidemic measures taken by schools.

The article analyzes the institutional response during pandemic in the Bulgarian educational system in the context of these categories and the digital transformation of the educational process, drawing main conclusion from each of them.

Keywords: Application of IT in the economy, Education, COVID-19

КЛЮЧОВИ ПОСЛАНИЯ И МЕРКИ СРЕЩУ COVID-19 В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА

Мериета Христова

СУ Св. Кл. Охридски, marieta.filipova@gmail.com

Николлай Нетов

СУ Св. Кл. Охридски, nnetoff@feb.uni-sofia.bg

Резюме: Разпространението на COVID-19 беше обявено за пандемия в началото на 2020 г от СЗО. Въпреки, че все още има и доста неуточнени факти, вече е ясно, че защитата на детските и учебни заведения е особено важна. Необходими са институционално организирани предпазни мерки, за да се предотврати

разпространението на COVID-19 сред децата, учениците и учителите. Тази необходимост е осъзната и от отговорните за това държавни институции и се изразява в серия от задължителни за всички училища мерки (включително и за частните учебни заведения). Едновременно с това училищата бяха изправени пред предизвикателството да се дигитализират и да трансформират използваните от тях традиционни присъствени форми на обучение.

През юни 2020 г. Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) публикува своя доклад за въздействието на COVID-19 върху образователните системи в световен мащаб и се фокусира върху селекция от показатели подбрани поради тяхната особена значимост в този контекст. Техният анализ дава възможност за разбиране на реакцията на държавите и потенциалното въздействие от мерките за ограничаване на COVID-19. В настоящата статия авторите анализират институционалната реакция на българската образователна система по време на пандемия в контекста на дигиталната трансформация на образователния процес.

Предмет на изследването са издадените в периода от 13.03.2020г до 30.11.2020 над 100 заповеди и писма със задължителен характер на министерствата на Здравеопазването и на Науката и образованието на Република България определящи институционалната реакция на кризата в българската образователна система. Разгледаните заповеди и писма със задължителен характер касаещи българската образователна система са квалифицирани в следните категории:

1) нормативни актове във връзка с одобряване на допълнителни разходи/трансфери за 2020 г. за закупуване на преносими компютри за нуждите на училищата и за определяне на условия и ред за разпределяне и предоставяне на средствата на държавните и общинските училища, както и трансформиране на целеви бюджетни средства за компенсиране на разходи свързани с предприети противоепидемични мерки от училищата.

2) заповеди които изменят дати за провеждане на ученическите състезания и олимпиади, Национални външни оценявания и Държавни зрелостни изпити, в това число заповед за промяна на датите за провеждане на процедурите по чл.45, ал.1 от Наредба №10 от 2017 г.

3) заповеди, свързани с организацията за преминаване от присъствена форма на обучение в обучение от разстояние в електронна среда (ОРЕС), в това число и заповеди свързани с изменение на съществуващи наредби с нови членове, касаещи образователния процес от разстояние.

4) заповеди, касаещи носенето на лични предпазни средства

5) заповеди, касаещи отказа от провеждане на организирани ученически прояви, квалификации на учители, пътувания с цел обмен, както и отмяна на изпити и приемането на документи на място по Наредба № 5 от 3 септември 1999 г. за реда за установяване владенето на български език при придобиване на българско гражданство по натурализация.

Статията анализира подробно институционалната реакция по време на пандемия в българската образователна система в контекста на тези категории и дигиталната трансформация на образователния процес, като извежда основни изводи по всяка една от тях.

Благодарности: Работата е финансирана от проект 80-10-165-24.04.2020

Ключови думи: Приложение на ИТ в икономиката, Образование, COVID-19

1. УВОД

Декември 2019 в гр. Ухан, Китай се появяват поредица от случаи на пневмония, които не се повлияват от известните методи на лечение. Предполага се, че причинителят е евентуално нов корона вирус. На 5 януари 2020г. Световната здравна организация за първи път публикува информация за разпространението на заболяването. Тя е предназначена за научните и здравни общности и съдържа оценка на риска и доклад на Китай за състоянието на пациентите и общественото здравеопазване вследствие на увеличението на случаите на заразени с новия корона вирус – COVID-19. Вирусът се разпространява бързо в средата на януари и достига до всеки континент, с изключение на Антарктика. Поради тази причина, както и поради тежките последици и тревожните нива на бездействие на 11 март 2020 г. СЗО обявява, че кризата с COVID-19 може да бъде категоризирана като пандемия.

Пандемията на корона вирус COVID-19 е определящата глобална здравна криза на нашето време и най-голямото предизвикателство, пред което сме изправени след Втората световна война, според ООН. Но пандемията е много повече от здравна криза. Това е всъщност и безпрецедентна социално-икономическа криза. Навлизайки във всяка отделна страна, тя има потенциала да създаде опустошителни социални, икономически и политически ефекти, които да оставят дълготрайни следи.

Образователната система е особено засегната, тъй като много скоро стана ясно, че COVID-19 се разпространява бързо и е необходима адекватна реакция на институциите, за да се предпазят децата и учениците, да се предотврати разпространението на вируса сред децата, учениците и учителите.

През месец юни 2020 г. Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) публикува своя доклад за въздействието на COVID-19 върху образователните системи в световен мащаб и се фокусира върху селекция от показатели подбрани поради тяхната особена значимост в този контекст. Техният анализ дава възможност за разбиране на реакцията на държавите и потенциалното въздействие от мерките за ограничаване на COVID-19. В настоящата статия авторите анализират институционалната реакция на българската образователна система по време на пандемия в контекста на дигиталната трансформация на образователния процес. (OECD 2020)

2. ФИНАНСИРАНЕ ЗА СПРАВЯНЕ С ПАНДЕМИЯТА COVID-19

За държавите, които разполагат с финансови ресурси за справяне с пандемията, ще бъде от решаващо значение да се включат средства за покриване на пандемичната реакция в образованието. В минали кризи някои държави използват пакети за фискални стимули, за да защитят и мобилизират ресурси за образование като начин да съживят икономиките си и да подобрят своите средносрочни перспективи за растеж. Например при финансовата криза от 2008/09 г. 15 процента от ресурсите в Федералния американски закон за възстановяване и реинвестиране (ARRA) отиват за финансиране на образованието (ЮНЕСКО, 2010 г.). В настоящата криза САЩ също отделят значителен елемент от нея. Според тракера на политиката на МВФ страни като Екваториална Гвинея, Етиопия, Панама, Швеция и Тонга са включили допълнителни разходи за образование в своите пакети за фискални стимули, докато други страни като Алжир полагат усилия да гарантират, че социалните разходи, включително образование, са защитени по време на настоящата криза. (Al-Samarrai, S., M. Gangwar and P. Gala 2020)

В България МС финансира с 14 млн. лева закупуването на преносими компютри за държавните и общинските училища. С одобрените допълнителни средства са закупени и предоставени 16 000 преносими компютри, от които 12 000 за ученици и 4 000 за учители. Преносимите компютри ще обезпечат учебния процес в електронна среда от разстояние. Българският министър на образованието и науката Красимир Вълчев обяви, че България ще кандидатства за средства от Европейския съюз по инструмента за справяне с предизвикателствата от пандемията от COVID-19 „React EU“ за осигуряване на общо 80 000 преносими устройства, които да се насочат към 60 000 ученици и 20 000 учители. Те трябва да гарантират образователния процес за тези, които нямат възможност да се снабдят със собствени устройства.

Във връзка с обезпечаване на училищата и с необходимите материали за изпълнение на предписаните противоепидемични мерки и обезпечаване на обучението от разстояние в електронна среда са издадени следните нормативни актове:

- Съгласно § 1в. От Постановление № 235/27.08.2020г. „При провеждане на присъствен учебен процес през учебната 2020/2021 година се допуска институциите от системата на предучилищното и училищното образование да извършват разходи за противоепидемични мерки за превенция на разпространението на COVID-19, въведени по реда на чл. 63, ал. 4 и 7 от Закона за здравето, както за сметка на средствата за издръжка на дейностите по възпитание и обучение на децата и учениците, така и за сметка на неизразходвани средства за подпомагане на равния достъп и подкрепа за личностно развитие по чл. 12, ал. 1, чл. 16а, ал. 1 и чл. 52а, ал. 1.“

- С Постановление № 283 от 15 октомври 2020 година на Министерския съвет за одобряване на допълнителни разходи/трансфери за 2020 г. се определят 14 000 000 лева за закупуване на преносими компютри за нуждите на училищата

- Със Заповед № РД09-2925/ 26.10.2020 г. на министъра на образованието и науката се регламентират редът и начинът на закупуване на необходимата техника от училищата, при направен разчет за един преносим компютър за ученик -834 лева, а за учител – 1000 лева.

3. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РЕАКЦИЯ В БЪЛГАРИЯ

В периода 13.03.-30.11.2020 г. отговорните български институции (МЗ и МОН) са издали над 100 заповеди, чрез които се регулира организацията и обезпечаването на здравословен учебен процес.

Първото писмо на МОН във връзка с разпространението на COVID-19 е изходящ номер 9105-68/а 24.02.2020г, в което се препоръчва да не се организират пътувания на ученици в Италия /причината са многото регистрирани смъртни случаи в област Ломбардия след 22 февруари/ и места, за които има информация за разпространение на COVID-19. На 28.02.20г. следва отново писмо на МОН /изх.№9105-82.28.02.2020г. , в което се уведомяват институциите в системата на предучилищното и училищното

образование да предприемат мерки за регулярно почистване и дезинфекциране на повърхностите, както и въвеждане на ежедневни кратки беседи с учениците за спазване на личната хигиена.

На 11.03.20г. със Заповед РД09-626/11/03.20г. на министъра на образованието и науката се регламентира стриктното спазване на противоепидемичните мерки: ежедневно дезинфекциране на подове и повърхности, осигуряване на дезинфектанти във всяка класна стая, недопускане на болни ученици и ученици с грипоподобни симптоми в час.

Превантивните мерки в учебните заведения с цел недопускане на разпространение на COVID-19 са отразени и в Писмо Изх. №16-00-4/16.03.2020г на министъра на здравеопазването, в което за първи път се споменава социалното дистанциране – предприемане на действия за намаляване събирането на лица на големи групи и създаване на организация за избягване струпване на родители в детските градини и училищата в началото и в края на деня. Към писмото е приложен и диск с информационни материали за деца, ученици и родители относно начините за предпазване от COVID-19.

Тези мерки продължават да се спазват и в началото на учебната 2020/2021 година, като същевременно училищата разработиха свои вътрешни правила за работа в условия на COVID-19, включително носене на лични предпазни средства от учителите и учениците. Поради нарастване на случаите на заразени лица с COVID-19 на територията на страната в условията на обявена извънредна епидемична обстановка със Заповед № РД09-3310/ 18.11.2020 г. МОН задължава всички ученици от 5. до 12. клас, както и педагогическите специалисти да носят маски и в класните стаи. До този момент те са задължителни само в общите помещения в училище и по преценка на педагогическия съвет

Следващият тип заповеди, които МОН издава, са за промяна на дати на планирани събития и отмяна на изпити за учебната 2019/2020 година.

Първата такава заповед е Заповед РД 09-606/09.03.20г., с която се отлагат ученическите олимпиади и състезания, изяви и мероприятия и всякакви организирани форми с ученици и педагогически специалисти, които водят до събирането на много хора на едно място. Забранява се провеждането на присъствени квалификационни курсове на педагогически специалисти и пътувания с цел обмен на педагогически опит.

На 13.03.2020г. с Решение на Народното събрание на Република България е обявено извънредно положение и това се отразява в заповед на министъра на здравеопазването от 13.03.2020г., с която се преустановяват до 29.03.20г. всички присъствени учебни занятия и извънкласни мероприятия, както и посещения на детски ясли и градини.

Със Заповед № РД09-1104/19.05.2020 г. се отменят датите за провеждане на националните външни оценявания за IV клас, VII клас по чужд език и за провеждане на всички изпити от националното външно оценяване за X клас.

Заповед № РД09-657/20.03.2020 г. на МОН преустановява провеждането на изпити и приемането на документи на място по Наредба № 5 от 3 септември 1999 г. за реда за установяване владеещото на български език при придобиване на българско гражданство по натурализация.

Следващата категория заповеди на МОН отразява необходимостта от създаване на условия за компенсиране на пропуснатото учебно съдържание и на заниманията на учениците по време на прекъсванията на учебния процес. Това се налага поради въвеждането в определени периоди на противоепидемични мерки за неразпространяването на остри респираторни заболявания и срещу разпространяването на COVID-19 в условията на обявеното в страната извънредно положение, както и с цел осигуряване на качествено образование. В тази категория заповеди на МОН се променят предварително определени с нормативен акт дати от учебния календар

Първата такава заповед е № РД09-746/ 08.04.2020г. за промяна на датите на пролетната ваканция - „17.04.2020 г. – 20.04.2020 г. вкл. – пролетна за I – XII клас“.

- Заповед № РД09-644/18.03.2020 г – изменя заповеди, в които датите 18 и 19 март 2020 г., определени за подаване на документите за участие по чл. 45, ал. 1 от Наредба № 10 от 19.12.2017 г. за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала, се променят на 14 и 15 април 2020 година.

- № РД09-920/05.05.2020 г. - за изменение на датите на провеждане на НВО по БЕЛ и математика за VII клас.

- № РД09-919/05.05.2020 г. – за изменение на датите за провеждане на държавните зрелостни изпити за сесия май-юни.

- № РД09-1035/12.05.2020 г. – за определяне на дните: 20 и 22 май за учебни и 09 и 11 юни 2020 г., определени за неучебни в т. 2 от Заповед № РД09-2148 от 27.08.2019 г., също за учебни.

- № РД09-1359/19.06.2020г., съгласно която се изменя графикът на дейностите за организацията, провеждането и оценяването на държавните зрелостни изпити през учебната 2019 – 2020 година за сесията август-септември с нови дати.

След като Министерството на образованието предприема действия за ограничаване на разпространението на COVID-19 в училищата и с оглед на това отлага различни събития от своя календар и след заповеди на МЗ РД-01-124/13.03.20г и РД-01-154/26.03.20г за въвеждане на противоепидемични мерки срещу разпространението на COVID-19 идва ред на следващата категория заповеди, а именно заповеди, с които се организира обучение от разстояние в електронна среда.

- Със Заповед РД09-704/31.03.2020г. на МОН се възлага на директорите на училищата от системата на предучилищното и училищно образование да организират провеждане на обучение от разстояние в електронна среда. Съгласно тази заповед обучението от разстояние в електронна среда е обучение, при което образователният процес се реализира с помощта на информационните и комуникационни технологии. Конкретният начин за реализацията му се избира от училището. При това обучение не се извършва оценяване на учениците по смисъла на Наредба№ 11 от 01.09.2016г. за оценяване на резултатите от обучението на учениците.

- Заповед РД 09-725/06.04.2020г. изменя предходната заповед, като се дава възможност за текущо оценяване по смисъла на Наредба№ 11 от 1.09.2016г. за оценяване на резултатите на учениците, ако и доколкото е възможно, при обучение от разстояние в електронна среда. Допуска се провеждането на класни и контролни работи и изпити за оформяне на срочна и годишна оценка при обучение от разстояние в електронна среда само при наличие на технически условия, които гарантират обективното им протичане.

- Заповед РД-762/09.04.2020г изменя предходните две заповеди, като регламентира дните от 13 до 16 април /дните на пролетната ваканция за учебната 2019/2020г за I-XI клас / като работни за педагогическите специалисти, в които да се извършват методически, организационни и координационни дейности за постигане на по-ефективни резултати, обучения, самообучения. По преценка на училището могат да се организират дейности за подкрепа на личностното развитие, творчески дейности, дейности за поддържане на физическата активност, психологическа подкрепа и др.

- На 09.09.2020г. е приет от Народното събрание Закон за изменение и допълнение на Закона за предучилищното и училищното образование, в който се създава нов член 115а - (1) Когато поради извънредни обстоятелства присъственият образователен процес в училището е преустановен, както и в случаите по чл. 105, ал. 1, 3 и 5, с изключение на обявяването на ден за честване на празника на общината, след заповед на министъра на образованието и науката обучението на учениците, записани в дневна, вечерна, задочна, индивидуална и комбинирана форма на обучение и в дуална система на обучение, се осъществява, доколкото и ако е възможно, от разстояние в електронна среда чрез използване на средствата на информационните и комуникационните технологии.

- Със Заповед № РД09-2924/ 26.10.2020 г. на МОН, издадена във връзка с нарастване на случаите на заразени лица с COVID-19 на територията на страната в условията на обявена извънредна епидемична обстановка, се дава възможност директорите да училищата да отправят аргументирано предложение до министъра на образованието за преминаване към обучение от разстояние в електронна среда при условията на чл.115а, ал.1 от ЗПУО, ако в училището има голям брой заболели учители и ученици и/или карантинирани и има условие за това.

- Заповед № РД09-3158/ 11.11.2020 г. изменя предходната заповед, отчитайки постоянно нарастващ или голям брой на ученици и учители - заразноносителни на COVID-19, с грипоподобни симптоми, сходни с тези на COVID-19, и/или карантинирани, директорът на училището може вземе решение за преминаване за определен период към обучение от разстояние в електронна среда за съответните паралелки.

- Със Заповед № РД09-3171/ 12.11.2020 г. МОН дава правомощия на директорите за периода от 12.11.2020 г. до 30.11.2020 г. в областите с достигната 14-дневна заболеваемост над 119,9 на 100 хил. души население и 15% отсъстващи по причини, свързани с поява на симптоми на COVID-19 от провеждащите присъствено обучение ученици за периода 4-11.11.2020 г., да организират обучението от разстояние в електронна среда чрез използване на средствата на информационните и комуникационните технологии, при условията на чл. 115а, ал. 1 от ЗПУО за учениците от V до XII клас.

- Съгласно Заповед № РД09-3457/26.11.2020г на министъра на образованието и науката за периода 30.11.2020г. до 21.12.2020г. обучението на учениците, записани в дневна, задочна, индивидуална и комбинирана форма на обучение и в дуална система на обучение, се осъществява, доколкото и ако е възможно, от разстояние в електронна среда чрез използване на средствата на информационните и комуникационните технологии.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Повечето правителства по света временно затвориха своите училища, като мярка против разпространението на COVID-19. България не прави изключение. Българските институции, осъзнавайки своята отговорност, за живота и здравето на децата, учениците и учителите, се ангажираха с недопускане на разпространението на вируса в училищата, под формата на регулации за хигиена в училищата, недопускане на струпване и отлагане във времето на важни събития от календара на Министерство на образованието.

Развитието на кризата с COVID-19 доведе до затваряне на българските училища и над 560 000 ученици останах по домовете си. Така COVID-19 съвсем естествено послужи като катализатор на дълго подготвяната дигитализация на българското държавно училище. Само за броени дни /от 13.03.2020г. до 16.03.2020г./училищата трябваше да се въведат в употреба платформи като: Microsoft Teams, G Suite, Zoom и др. Седем месеца по късно технологично обогатеното обучение и обучението от разстояние вече не се възприема като иновативна образователна практика и се е превърнало в рутина за много голяма част от българските учители.

Като всяка рязка промяна, така и преминаването от присъствено обучение в обучение от разстояние доведе до неочаквани проблеми. Най-често те са свързани с обезпечаването на учители и ученици с компютърни устройства и интернет свързаност, навременната подкрепа на родители, учители и ученици за работа в електронна среда, разработване на дигитално учебно съдържание. Кризата налага освен промяна на средствата на преподаване, да се променят и методите. Едва тогава в българското държавно училище ще можем да говорим за успешно проведена дигитална трансформация.

С навлизането във фазата на възстановяване на COVID-19 ще бъде от решаващо значение да се помисли за ролята на образователните системи - и по-специално на професионалното образование в области като медицина и образование. Световната здравна криза и последвалите противоепидемични, образователни и медицински мерки извадиха на преден план професиите, които често се приемат за даденост.

Друг важен урок от COVID-19 кризата е, че във време на бързо променяща се обстановка, най-навременните и адекватни решения в системата на образованието могат да се вземат само в условията на ефективна координация между местните и централните власти. Много добър пример в това отношение е Заповед № РД09-2924/ 26.10.2020 г. на МОН.

REFERENCES

- Al-Samarrai, S., Gangwar, M., & Gala, P. (2020). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Education Financing, *WorldBank*, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33739>
- (2020). *COVID-19 pandemic. Humanity needs leadership and solidarity to defeat the coronavirus*. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/coronavirus.html>
- (2020). *COVID-19 Единен информационен портал* <https://coronavirus.bg/bg/>
- OECD2020Education at a Glance 2020*THE IMPACT OF COVID-19 ON EDUCATION* DOI:10.1787/69096873-en
- (2020). *Timeline: WHO's COVID-19 response* <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline>
- (2020). *МОН Заповеду* <https://www.mon.bg/bg/61>
- (2020). *МОН Насоки* <https://mon.bg/bg/100876>